

**Recenzja rozprawy doktorskiej Pana magistra Mariusza Tomaszuka zatytułowanej
„Geneza i status ustrojowy federacyjnej Prezydencji Bośni i Hercegowiny”,
przygotowanej pod kierunkiem Pani dr hab. Elżbiety Kuźelewskiej, prof. UwB na
Wydziale Prawa Uniwersytetu w Białymstoku**

1. Wybór tematu rozpraw, układ pracy.

Bardzo wysoko oceniam wybór tematu rozprawy. W polskiej literaturze konstytucyjnej dość często pojawiają się prace prawnoporównawcze. Ma to miejsce także w odniesieniu do rozpraw doktorskich. Jednakże stosunkowo rzadko dotyczą one państw postjugosłowiańskich. Temat jest tym bardziej interesujący, że po pierwsze podejmuje opracowania państwa o niezwykle specyficznych rozwiązaniach ustrojowych, a po drugie analizuje instytucję, która we współczesnym konstytucjonalizmie ma charakter unikatowy. Znajdujemy wprawdzie historyczne analogie, występujące w krajach „demokracji ludowych”, w okresie dyktatury proletariatu w wielu państwach Europy, lecz współcześnie rozwiązanie takie ma incydentalny charakter. Kwestie te dostrzega również Autor, który na s. 7 napisał: „argumentem przemawiającym za potrzebą analizy kwestii ustrojowych Bośni i Hercegowiny jest brak jednolitego stanowiska nauki, w jaki sposób należy określać i klasyfikować system polityczny Bośni i Hercegowiny”.

Praca składa się z pięciu rozdziałów. Pierwsze dwa służą do przedstawienia tła historycznego i politycznego przyjętych rozwiązań. Dwa kolejne koncentrują się na zasadniczych problemach badawczych wyeksponowanych w tytule opracowania. Ostatni natomiast jest próbą odpowiedzi na jedną z hipotez postawionych we wstępie do pracy. Systematyka pracy jest prawidłowa, można wprawdzie dyskutować, czy tło historyczne wymagało aż dwóch rozdziałów, ale nie jest to zarzut do systematyki pracy, raczej uwaga do przemyślenia dla Autora w przypadku planowania publikacji pracy w formie książkowej.

Doktorant we wstępie wskazał jakie metody badawcze wykorzystał w tworzeniu pracy. Zastosował w niej następujące metody badawcze: formalno-dogmatyczna, prawno-

porównawcza, prawno-historyczna oraz statystyczna. Lektura pracy skłania mnie do wniosku, że Doktorant prawidłowo zastosował przywołane metody badawcze.

Główna hipoteza badawcza wskazana we wstępie zakłada: „...*że pozycja głowy państwa Bośni i Hercegowiny cechuje się nietypowymi rozwiązaniami ustrojowymi, jest instytucją wyjątkową, występującą jedynie w tym państwie....*”. Do tego Autor wskazał również 4 hipotezy pomocnicze (s. 8-9). Przy ich konstruowaniu założył, że zasadnicze znaczenie dla ukształtowania systemu ustrojowego Bośni i Hercegowiny mają uwarunkowania historyczne i polityczne związane z zawarciem umowy w Dayton. Konsekwencje tego układu dla ustroju BiH ma fundamentalne znaczenie, co w dalszych częściach pracy Autor konsekwentnie wyjaśnia.

2. Uwagi szczegółowe

W rozdziale I zatytułowanym „Powstanie i rozpad Federalnej Socjalistycznej Republiki Jugosławii oraz kształtowanie się ustroju konstytucyjnego Bośni i Hercegowiny” Autor przedstawił rys historyczny odnoszący się do XX wiekowej historii regionu. Dostrzegam znaczenie kontekstu historycznego w pracy poświęconej współczesnym rozwiązaniom ustrojowym w BiH, mam jednak wątpliwość, czy „krótka historia” Jugosławii czy też regionu począwszy do początku XX w. ma znaczenie dla aktualnych rozwiązań ustrojowych. Ważne dla tego tematu tło historyczne zaczyna odgrywać istotną rolę, jako czynnika wpływającego na aktualną regulację ustrojową, dopiero od momentu rozpoczęcia procesu dezintegracji Jugosławii socjalistycznej. Sądzę więc, że praca nie straciłaby gdyby rozważania historyczne zostały rozpoczęte w tym momencie dziejowym. Rzetelne przedstawienie procesu rozpadu państwa w latach 90-tych uważam za niezbędne dla tematu pracy. Jak również wskazanie genezy tego procesu. Ten fragment pracy oceniam jako należyte wykonane dzieło. Udało się Autorowi naszkicować podjętą problematykę, w szerokim stopniu wykorzystując literaturę historyczną oraz politologiczną. Uważam, za właściwe relacjonowanie tych zagadnień bez nadmiernej szczegółowości w odniesieniu do biegu zdarzeń historycznych. Trzeba bowiem pamiętać, że praca jest rozprawą dotyczącą prawa, ustroju a nie historii państwa. Zasadniczo nie mam zastrzeżeń do tej części pracy. Aczkolwiek chciałbym wskazać na kilka kwestii, które warte są przemyślenia przez Autora, w kontekście planów publikacji pracy. Na s. 34 Autor wskazał, że „*tendencjom separatystycznym w republikach sprzyjały także zmiany instytucjonalne przyjęte w konstytucji z 1974 r (...). Dało to podstawy prawne dla formułowania niezależnych podmiotów państwowych.*” Jest to, moim zdaniem, bardzo ważna

konstatacja, która wymaga szerszego rozwinięcia. Dobrze, że Autor dostrzega tę kwestię, ale w pracy prawnoporównawczej pożądanym byłoby, aby to zagadnienie było szerzej omówione. Inne czynniki, które doprowadziły do rozpadu państwa, zostały dokładniej opisane, natomiast tej kwestii Autor poświęcił kilka linijek. W literaturze chorwackiej i bośniackiej częste są opinie, że konstytucja z 1974 r. wprowadziła de iure pojęcie suwerenności republik związkowych, przekształcając państwo w jakąś formę konfederacji, i stwarzając legalną możliwość wystąpienia republik ze struktur Jugosławii. W pracy konstytucyjnoprawnej należy tej tezie poświęcić więcej uwagi.

Na s. 41 Autor napisał: „*Na początku lutego serbska bomba zabiła 68 osób na rynku w Sarajewie...*” w przypisie do tego zdania, Autor wskazuje, że zdarzenie to budzi kontrowersje i że część badaczy kwestionuje przypisanie sprawstwa czynu Serbom. Tak jest w rzeczywistości, co znajduje odzwierciedlenie nie tylko w polskiej literaturze. Mam zastrzeżenie do sposobu sformułowania tych myśli. Należy całą frazę przenieść do przypisu, wskazując na różne źródła, rozmaicie opisujących to zdarzenie, albo pominąć to w zasadniczej części tekstu. Z lektury tego fragmentu, można odnieść wrażenie, że zdaniem Autora serbska bomba doprowadziła do śmierci cywilów, chociaż część badaczy to kwestionuje. Jeśli Autor nie wie jaka jest prawda historyczna, niech pominie tę kwestię, albo ją opisz bardziej precyzyjnie.

Mimo tych zastrzeżeń, oceniam analizę przebiegu konfliktu politycznego i militarnego za prawidłowy. Warto podkreślić, że Autor dostrzega problem rozmaitej perspektywy oceny i analizy konfliktu, czemu dał wyraz na s. 48. Do dzisiaj wojna w BiH w zależności od narodowości badaczy jest rozmaicie klasyfikowana, od wojny domowej po agresję sąsiednich państw.

Rozdział II „Układy z Dayton jako element systemu prawnomiędzynarodowego i ich wpływ na kształt konstytucji Bośni i Hercegowiny” można z punktu widzenia treści, podzielić niejako na dwie części. Pierwsza dotyczy przedstawienia procesu dochodzenia do wypracowania porozumienia pokojowego. Druga zaś, samego układu z Dayton ze szczególnym uwzględnieniem konstytucji BiH, która stanowi jeden z aneksów tego porozumienia.

W części pierwszej, Autor przedstawił najpierw polityczny proces dochodzenia do zawarcia umowy. Warto zaznaczyć, że rozważania na temat samego układu z Dayton, poprzedza przedstawienie wcześniejszych propozycji pokojowych. Jest to godne pochwalenia, pozwala bowiem dostrzec, że pewne rozwiązania ustrojowe, które ostatecznie stały się prawem

obowiązującym, były proponowane we wcześniejszych planach rozwiązania kryzysu. Ma to w szczególności znaczenie w odniesieniu do koncepcji kolegialnej głowy państwa. Pozwala bowiem dostrzec genezę ostatecznego kształtu instytucji w obowiązującej konstytucji.

Istotne, w tej części pracy, są spostrzeżenia na temat mandatu stron układu z Dayton o jego zawarciu. W szczególności uprawnienia do reprezentacji Republiki Serbskiej przez Federacyjną Republikę Jugosławii (s. 72-74). Podobnie oceniam uwagi na kolejnych stronach (s. 74 – 76) odnoszące się do, gwarantowania porozumienia przez „podmioty-świadków”, oraz kwestie związane z interpretowaniem postanowień umowy międzynarodowej, jak również samego faktu posiadania zdolności traktatowej układających się stron. Całość tych rozważań uznaje za znaczące i posiadające niebagatelne znaczenie dla przedstawienia charakteru układu z Dayton.

Druga część rozdziału poświęcona została omówieniu treści konstytucji BiH. Uznaję ten element za konieczny wstęp, dla dalszych rozważań, które znalazły się w rozdziale III poświęconym w całości głowie państwa. Opis konstytucji nie budzi szczególnych kontrowersji. Analizie poddane zostały wszystkie istotne elementy konstytucji. Jednocześnie rozważania te zostały osadzone w odniesieniach do teorii prawa konstytucyjnego. Jednakże, dostrzegam w tej części pewne niedostatki. Właściwe jest wskazanie przez Autora funkcji jakie pełnią współczesne konstytucje (s. 78), brakuje wszak refleksji, która ze wskazanych funkcji jest pełniona przez konstytucję BiH. W podsumowaniu wątku na s. 84- 85, Autor wymienia cechy konstytucji i moim zdaniem jest to miejsce, w którym powinien się pokusić na jej ocenę z punktu widzenia funkcji. Podobne wrażenie odniosłem, czytając fragment dotyczący zasady podziału władz (s. 93). Podzielam pogląd Autora, że ta zasada ustrojowa ma zasadnicze znaczenie, lecz więcej miejsca należałoby poświęcić refleksji, na temat jej umocowania w systemie ustrojowym BiH. W szczególności z perspektywy ustroju terytorialnego państwa i specyficznej konstrukcji organów władzy szczebla centralnego. Mam wątpliwość, czy właściwym określeniem na formacje zbrojne z czasów wojny jest termin „*grupy powstańcze*” (s. 81). Nie zgadzam się również ze zdaniem, że „*Nie stanowi jednakże wątpliwości, że w bośniackiej konstytucji realizuje się zasada suwerenności narodu w jej współczesnym rozumieniu*”(s. 88), szczególnie, że wypowiedzi Autora w kolejnych liniijkach zdają się temu przeczyć. Inaczej niż Autor patrzę, również na problem oktrojowania konstytucji, ale w tym wypadku uznaję prawo Autora, do własnego sądu, szczególnie, że go przyzwoicie uargumentował.

Atutem tej części pracy są rozważania poparte orzecznictwem bośniackiego Sądu Konstytucyjnego i poglądami tamtejszej doktryny na temat zasad ustrojowych czy też zasad definiujących konstytucjonalizm BiH (s. 96 -98). Ma to tym większe znaczenie, że fragment ten wskazuje, na ugruntowany w pogląd części doktryny, że zasady ustrojowe w BiH mają szerszy zakres niż wynikający wyłącznie z zasad wprost wyrażonych w przepisach konstytucji.

W rozdziale III, „Zagadnienia ustrojowe konstytucyjnej pozycji głowy państwa Bośni i Hercegowiny”, jak wskazuje sam Autor, nastąpiło szczegółowe omówienie problematyki związanej z głową państwa. W rozdziale tym, Autor z należytą uwagą opisał tryb wyboru członków Prezydencji, W tym fragmencie Autor nie ograniczył swoich rozważań do analizy regulacji normatywnej, lecz przedstawił także praktykę stosowania przepisów opartą na raportach OBWE od 1996 do 2022 r. W odniesieniu do tego fragmentu, uważam, że Autor zbyt pochopnie uznał, że wybory te mają charakter równych (s. 110), szczególnie, że o równości wyborów w raporcie z 2022 r. można przeczytać „*powszechnie i równe prawo wyborcze nadal nie jest zagwarantowane*”. Wydaje się, że opinia na temat respektowania zasady równości powinna być zatem bardziej wyważona.

W dalszej części rozdziału przedstawione zostały konstytucyjne i pozakonstytucyjne kompetencje głowy państwa oraz sposób ich wykonywania. Ciekawe wątki, w tym fragmencie pracy, dotyczą kwestii odpowiedzialności prawnej członków organu czy też zagadnień związanych z kompetencjami Wysokiego Przedstawiciela. Autor formułuje przy tym własne przemyślenia i propozycje uregulowania tej materii (s. 125 – 126). Nie jest to jedyne miejsce, w którym Doktorant formułuje takie propozycje. Można je dostrzec także w odniesieniu do kwestii zastępstwa (s. 133), czy wykonywania inicjatywy ustawodawczej (s. 143). Generalnie wrażenie z lektury tej części jest satysfakcjonujące. Z przyjemnością dowiedziałbym się więcej na temat praktycznych aspektów realizacji niektórych kompetencji. W szczególności czuję pewien niedosyt związany z omówieniem problematyki konsultowania wyboru trzech sędziów Sądu Konstytucyjnego dokonywanego przez Przewodniczącego ETPCz.

Drobne uwagi do tego rozdziału mają charakter marginalny, aczkolwiek należy je wskazać: w państwach postjugosłowiańskich używa się terminu prezydent parlamentu lub przewodniczący parlamentu a nie marszałek (s. 99), na s. 107 Autor napisał, że w 2001 r. parlament przyjął ordynację wyborczą, „*nowa ustawa nie wprowadziła żadnych istotnych zmian*”, po czym w dalszej części pracy opisane zostały zmiany, które moim zdaniem należy uznać za istotne, jak choćby powołanie Centralnej Komisji Wyborczej

Rozdział IV „Praktyczne rozwiązania funkcjonowania Prezydencji”. Celem naukowym rozdziału było przedstawienie praktyki działania organu. Został on w pełni osiągnięty. Analiza poparta została danymi wynikającymi z tematyki posiedzeń organu w toku kadencji 2018-2022. Warto podkreślić, że Autor nie ograniczył się do przedstawienia suchych liczb dotyczących liczby i trybu odbytych sesji, lecz dane te opatrzył samodzielnym podsumowaniem. Fragment ten posiada istotny walor poznawczy. Rozdział kończy podpunkt dotyczący wniosków de lege ferenda, który zawiera interesujące spostrzeżenia wynikające z analizy dotychczasowej praktyki ustrojowej. Zgłoszone propozycje uważam za interesujące i przemyślane. Warto zaznaczyć, że z proponowanych przez Autora postulatów wynika wyraźny niedostatek respektowania w BiH zasady legalizmu.

Rozdział V „System rządów Bośni i Hercegowiny a klasyczne systemy rządów”. Akceptuję założenie, które przyświecało tworzeniu tego rozdziału. Autor chciał przedstawić i skonfrontować rozwiązanie bośniackie z podstawowymi modelami występującymi we współczesnych państwach. Siłą rzeczy wymaga to ich prezentacji. Dla mnie, ten rozdział jest w sumie najmniej interesujący. Wiele tu rozważań politologicznych, przetykanych konstytucyjnoprawnymi, które są znane i szeroko opisane w literaturze. Uznaje jednak, że przy przyjętym założeniu pracy, ale również przyjętej hipotezie badawczej był on nieunikniony. Rozdział jest poprawny, wykorzystana została bogata literatura przedmiotu, natomiast siłą rzeczy najciekawsze fragmenty znajdują się w punkcie 6 rozdziału zatytułowanym: „Wnioski”, który jest jego podsumowaniem. Chciałbym podkreślić, że choć można mieć odrębny pogląd co do detalicznych spostrzeżeń, uważam, że wnioski kończące rozdział są trafione i nie budzą zastrzeżeń.

Dysertację kończy 6-stronicowe „Podsumowanie”. Należy podkreślić, że Autor w obrębie poszczególnych rozdziałów zamieszczał podsumowanie toczonych rozważań. Tym samym w „Podsumowaniu” odniósł się do kwestii zasadniczych. Za kluczowe w zakończeniu uważam zdanie, że *„mimo normatywnie szerokich i daleko idących uprawnień i kompetencji przypisanych Prezydencji, w praktyce pozostaje ona głową państwa słabą, o niewielkich uprawnieniach, nie podejmującą daleko idących działań, a skupiającą się głównie na sferze reprezentacji państwa i stosunkach międzynarodowych” (...)* W efekcie, poczyniona na gruncie niniejszej rozprawy analiza pozwoliła zauważyć istotny rozdźwięk pomiędzy warstwą normatywną a faktyczną funkcjonowania Prezydencji...” (s. 238).

Trafne wnioski, stanowią właściwe zwieńczenie opracowania.

Uwagi końcowe

W pracy wykorzystana została bogata baza źródłowa. Autor na s. 11 napisał, że wykorzystał w pracy literaturę przedmiotu „zarówno polsko – oraz anglojęzyczną, a także występującą w języku bośniackim”. Warto jednakże dodać, że znalazłem w pracy również pozycje literatury chorwackiej. W każdym razie baza źródłowa jest rozległa. W pracy wykorzystana została bogata literatura przedmiotu. Ponadto analizie poddano kilkanaście aktów normatywnych oraz orzeczeń Sądu Konstytucyjnego BiH. Uzupełnienie bazy źródłowej stanowi kilkanaście stron internetowych, rysunków i tabel.

Pan magister Mariusz Tomaszuk wykazał się w swojej dysertacji wiedzą, umiejętnością dokonywania analizy aktów normatywnych oraz korzystania z dorobku nauki polskiej, bośniackiej i angielskiej. W pracy Autor nie uniknął drobnych potknięć językowych, czy też pewnych niezręczności. Tytułem przykładu: na s. 51 „*Jugosławia miałyby funkcjonować jako związek pięciu suwerennych narodów*”, a w dalszej części zdania wymienione zostały 4 narody, pominięto chorwacki. Na s. 99 znajduje się sformułowanie „*funkcjonowanie w strukturach państwowych państwa*”, na s. 106 jest „ogóle” a winno być ogólne, s. 145 – jest 240 godzin a winno być 24. Mankamenty te nie wpływają na ogólną ocenę pracy. Odpowiada ona wymogom formalnym pracy naukowej. Na koniec trzeba odpowiedzieć na pytanie czy zasadniczy cel badawczy sformułowany we wstępie przez Autora został zrealizowany. Na ponad 200 stronach Autor przeprowadził wywody, które są przekonujące, mają mocne podstawy warsztatowe i dogmatyczne. Autor uzasadnił swoje stanowisko i osiągnął zaplanowane cele badawcze.

Konkluzja

Stwierdzam, że rozprawa doktorska przygotowana przez Pana mgr Mariusza Tomaszuka zatytułowana „Geneza i status ustrojowy federacyjnej Prezydencji Bośni i Hercegowiny” spełnia warunki określone w art. 187 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2018 r. poz. 1668 ze zm.). Rozprawa stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego oraz wykazuje ogólną wiedzę teoretyczną Doktoranta i dlatego wnioskuję o dopuszczenie Pana magistra Mariusza Tomaszuka do dalszych etapów postępowania.

Dr hab. Konrad Składowski, prof. UŁ

